

Mokslinis gyvenimas

NAUJIENOS IŠ ŽALGIRO MŪŠIO LAUKO

Vydas Dolinskas

Trys pokalbiai Vilniuje 1999 m. birželio 19–21 d.

„Mielas pone magistre, jeigu Dievas taip nusprendė, kad su savo priešais turite susitikti, surinkti kariuomenę ir ją prieš savo priešus pasiūsti, tai mes jums patariame, kad tuos svečius, kurie pas jus yra ir apie kuriuos žinote, jog tie tinkami, pasiūtumėte į kariuomenę. Ir įsakykite savo vadams, kad jie paklustų ir pasilikų tose pozicijose, į kurias yra pasiūsti. Gali atsitikti taip, kad jūsų priešai mėgins apsimesti, jog viena ar dvi vėliavos bėga, bet tai yra planas, kuriuo jie nori suardyti jūsų eiles, nes žmonės labai mėgsta vyti, kaip tai ir atsitiko didžiajame mūšyje. Taigi įsakykite griežčiausiai, kad jie elgtųsi taip; jūsų žmonės privalo pasilikti savo eilėse. Jeigu vėliava ar eilė supras tą mintį, tai žmonės taip greitai nežus. Kiekvienas juk nori vyti ir mano, kad mūšis laimėtas, bet nežino, kad jis yra jau pusiau pralaimėtas. Ir todėl mes jums patariame ir tikiname, kad kiek galėdami savuosius laikytumėte savo eilėse ir neleistumėte jiems vyti iki tol, kol nepamatysite, kad priešų vėliavos paskui pavienius bėgančius karius ingi pradeda bėgti. Todėl griežčiausiai įsakykite savo vadams, kad jie laikytųsi šio nurodymo, nes per kautynes dažnai taip būna, kad vejami 20 ar 30 žmonių, bet jie tai daro norėdami suardyti mūsų eiles. Tikėdamiesi nau-dos, tuo pasidarome daug žalos.“¹

¹ Iš vokiečių kalbos vertė prof. Mečislovas Jučas. Pas-taruojų metu skelbta, žr. Jučas M., Žalgirio mūšis. Vil-nius, 1990, p. 113–114; Jučas M., Žalgirio mūšis. Vil-nius, 1999, p. 230; plg. t. p. Ekdahl S., Žalgiris. Štandien-os žvilgsnis. Trys paskaitos Vilniuje, Vilnius 1999, p. 24–26 (faksimilė, transkripcija, vertimas į lietuvių kalbą).

Šis trumpas apie 1411–1413 m. rašytas neži-nomo kunigaikščio ar karo vado laiškas, o grei-čiau perspėjimas didžiajam Vokiečių ordino ma-gistrui apie klastingo priešų atsitraukimo pavo-jus ir katastrofos, kuri ir ištiko kryžiuočių rite-rius bei jų talkininkus „didžiajame mūšyje“, ar-ba Žalgiryje, grėsmę, padėjo patvirtinti jau anks-čiau keltas istoriografijos hipotezes apie reikš-mingą lietuvių indėlį į Žalgirio pergalę, reabili-tavo Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės kariuo-menę, apgynė pačios lietuvių valstybės ir jos val-dovo garbę. Vokiečių ordino archyve šį laišką rado ir 1963 m. išsamiai komentuodamas auto-ritetingame „Rytų tyrimų žurnale“ („Zeitschrift für Ostforschung“) paskelbė švedų kilmės Vo-kietijoje dirbantis profesorius Svenas Ekdalis (Sven Ekdahl)². Tuo jis padarė mažą perversmą visoje 1410 m. „tautų mūšio“ istoriografijoje, nagrinėjusioje lietuvių vaidmenį Žalgirio kau-tynėse. Hipotezės, kad Vytauto Didžiojo vado-vaujama Lietuvos kariuomenė 1410 m. liepos 15 d. nepabėgo iš mūšio lauko, bet imitavo bė-gimą, ir taip suardė Vokiečių ordino gretas ir tuomet sudavė lemiamą kontrsmūgį, lėmusį gar-bingiausią pergalę visoje senosios Lietuvos vals-tybės istorijoje, lietuvių ir kai kurių lenkų isto-

² S. Ekdahl. Die Flucht der Litauer in der Schlacht bei Tannenberg // Zeitschrift für Ostforschung. Nr. 12. 1963. S. 11–19.

rikų buvo keliamos ir anksčiau (pvz., S. Kujoto ir kt.), tačiau trūko akivaizdžių planingo lietuvių atsitraukimo manevro įrodymų. Istorikai pernelyg pasitikėjo Lietuvai ir Gediminaičių dinastijai nepalankaus lenkų kronikininko Jono Dlugošo (Jan Długosz) pateiktomis tendencingomis žiniomis apie Žalgirio kautynių eigą, ir tai trukdė bei dabar tebetrukdo nusikratyti akivaizdžiai klaidingų stereotipų.

Prof. Sveno Ekdalio atradimą netrukus Lietuvoje pristatė prof. Mečislovas Jučas žurnalo „Mokslas ir gyvenimas“ puslapiuose³, o vėliau ir savo studijoje „Žalgirio mūšis“ (1990 ir 1999 m. leidimuose). Čia pateiktas anoniminio laiško vertimas iš senosios vokiečių kalbos, taip pat atliktas prof. M. Jučo.

Šių metų birželio 19 d. Vilniaus Žemutinės pilies Senajame arsenale – Taikomosios dailės muziejuje, kurio mūrai taip pat mena XIV–XV a. pradžios kovas su kryžiuočiais, prof. Svernas Ekdalis savo rastą laišką ir kitus svarbiausius Žalgirio mūšio šaltinius turėjo progą pats pakomentuoti susirinkusiai kultūrinei visuomenei bei garbingiems svečiams. Tą vakarą įvyko precedento Lietuvos istorijoje neturintis tarptautinis istorikų ir dvasininkų pokalbis prie Jano Mateikos batalinės tapybos šedevro „Žalgirio mūšis“, pratesęs tarptautinės parodos menų programos renginių ciklą. Pokalbis sudomino daugiau nei 200 vilniečių ir Lietuvos sostinės svečių. Lietuvos dailės muziejaus direktorius Romualdas Budrys, pradėdamas susitikimą, pristatė garbingus jo svečius ir diskusijos dalyvius – minėtus profesorius S. Ekdalį ir M. Jučą, taip pat specialiai kelioms valandoms į Lietuvą atvykusį kaimyninės Elko (Lenkija) diecezijos vyskupą Wojcechą Žiembą (Wojciech Ziemia), spe-

cialių Vokiečių ordino didžiojo magistro dr. Arnoldo Otmaro Vylando (Arnold Othmar Wieland) atstovą, Ordino familiarą baroną Heincą fon Hakenbergą (Heinz von Hakenberg) iš Austrijos, lenkų profesorių iš Torūnės M. Koperniko universiteto Antonį Čacharovskį (Antoni Czacharowski), monsinjorą Kazimierą Vasiliauską, pokalbio vedėją – Vilniaus universiteto Istorijos fakulteto dekaną dr. Alfredą Bumblauską bei diplomatinio korpuso atstovus, prisidėjusius prie šio renginio organizavimo – Lenkijos Respublikos ambasadorę Lietuvoje prof. Eufemiją Teichman (Eufemia Teichmann), Austrijos Respublikos ambasadorių Lietuvoje dr. Florianą Haugą (Florian Haug) ir Vokietijos Federacinės Respublikos ambasadorių Lietuvoje dr. Detlofą fon Bergą (Detlof von Berg). Susirinkusiai auditorijai suprasti gana sudėtingą pranešimą ir diskusijas vokiečių kalba puikiai padėjo Austrijos ambasados darbuotoja Dalia Fridt. Vakaro metu fleita grojo Marius Pupkovas.

Pirmojoje tarptautinio istorikų pokalbio dalyje prof. S. Ekdalis perskaitė paskaitą „Lietuvių pabėgimas Žalgirio mūšyje“⁴, kurioje reziumuodamas teigė, kad yra „visiškai neabejotina, jog pavykęs klaidinantis lietuvių manevras Žalgirio mūšyje daugiausia nulėmė pergalę prieš Vokiečių ordino kariuomenę. Turbūt šį manevrą galima būtų vadinti netgi lemtingu. Bet ko kiu atveju dėl šio manevro Ordinas pralaimėjo. Tai tikrai nesutapimas, kad būtent šiai mūšio fazei svarbiausiose ankstyviausiose kronikose –

³Jučas M., Naujas šaltinis apie Žalgirį // Mokslas ir gyvenimas, Nr. 12, 1965, p. 28–29.

⁴Išnašomis ir nuorodomis papildytas šios paskaitos lietuviškas vertimas paskelbtas, žr. *Ekdahl S. Žalgiris. Šiandienos žvilgsnis. Trys paskaitos Vilniuje, Vilnius 1999*, p. 13–34; vokiškas variantas žr. *Ekdahl S. Die „Flucht der Litauer“ in der Schlacht bei Tannenberg // Lietuvių kultūros institutas. Litauisches Kulturinstitut. Suvažiavimo darbai – Jahrestagung 1998, Lampertheim 1999*, S. 171–178.

„Cronica conflictus“, Saint-Denis vienuolio bei Enguerran de Monstrelet Kronikose, o taip pat Posilgės tęsėjo Kronikoje – skiriama tiek daug dėmesio.“ Savo paskaitoje prof. S. Ekdalis taip pat visiškai nuvainikavo lenkų kronikininką J. Dlugošą, pateikęs keletą akivaizdžiai klaidingų faktų interpretavimo pavyzdžių, ir ragino visų pirma lenkų istorikus kritiškai permąstyti savo santykį su daugeliu šio autoriaus teiginių.

Ilgokai užtrukusi nuosekliai argumentuota paskaita sukėlė aktyvią kitų susitikimo svečių diskusiją. Vyskupas V. Žiembra vylėsi, jog ši istorinė pergalė ir jos atminimas ne skirs, o taikys tautas. Vienas žymiausių lenkų vidurinių amžių tyrinėtojų prof. A. Čacharovskis aptarė lietuvių manevro Žalgirio mūšyje idėjos kilmę, ir teigė, jog ši tradicija Lietuvos ir Lenkijos kariuomenių buvo perimta iš mongolų-totorių. Lenkų profesorius paryškino ir Jogailos, kaip vyriausiojo sąjungininkų kariuomenės vado, vaidmenį Žalgirio mūšyje, tačiau taip pat pripažino Vytauto Didžiojo nuopelnus, faktiškai vadovaujant karo veiksmams mūšio lauke. Vokiečių ordino atstovas baronas Heincas fon Hakenbergas reziumavo Ordino istoriografijos požiūrį į Žalgirio mūšį ir jo padarinius. Ordinas, anot jo, pripažįsta šią katastrofišką nesėkmę, pakeitusią patį Vokiečių ordino nimbą, sustabdžiusią jo ekspansiją, praktiškai užbaigusią apie 200 metų trukusį Lietuvos ir kryžiuočių karą. Tačiau, kaip pabrėžė baronas H. fon Hakenbergas, Vokiečių ordino istoriografija neskiria šiam faktui tiek daug dėmesio, kiek jis susilaukia Lietuvoje. Savo mintimis apie prof. S. Ekdalio paskaitą ir garbingų svečių kalbas pasidalijo ir prof. M. Jučas, monsinjoras K. Vasiliauskas, vakaro vedėjas dr. Alfredas Bumblauskas.

Vasaros tvankuma ir gera mokslinė įtampa po senojo arsenalo skliautais bei monumentaliuos J. Mateikos drobės fone neišbaidė gausiai

susirinkusių klausytojų, kurie didvyriškai sulaukė vakaro, užsitęsusio beveik tris valandas, pabaigos. Tarptautinio istorikų pokalbio dalyviams muziejaus direktorius Romualdas Budrys padovanojo po prof. M. Jučo studijos „Žalgirio mūšis“ specialiojo leidimo (išleido leidykla „Baltos lankos“) egzempliorių. Šia studija savo paskaitoje ne kartą rėmėsi ir prof. S. Ekdalis, aukštai įvertinęs prof. M. Jučo mokslinius nuopelnus, tyrinėjant Žalgirio mūšio problematiką ir pateikiant europinei istoriografijai šių kautynių lietuviškąjį interpretavimo modelį. Tuo tarpu pats prof. S. Ekdalis susitikimo dalyvių buvo šmaikštaujant vienbalsiai tituluojamas „žymiausiu Žalgirio tyrinėtoju ne tik Europoje, bet ir Azijoje“.

Šį labai reprezentatyvų tarptautinį istorikų pokalbį prie J. Mateikos paveikslu „Žalgirio mūšis“ Lietuvos dailės muziejui bei Vilniaus universiteto Istorijos fakultetui surengti padėjo ir svečius pakvietė bei globojo Lenkijos, Austrijos ir Vokietijos ambasadoriai Lietuvoje bei Atviros Lietuvos fondas.

Naudojantis proga, kad po 600 metų pertraukos į Vilnių vėl atvyko kryžiuotis – Vokiečių ordino didžiojo magistro atstovas baronas Heincas fon Hakenbergas, birželio 20 d. vakare buvo surengtas specialus jo susitikimas su sostinės kultūrine visuome ne Vilniaus paveikslų galerijos rūmuose. Šis vakaras taip pat buvo tarptautinės parodos „Žalgirio mūšis“ menų programos renginys. Skambant kompozitoriaus V. A. Sureko sukurtam Vokiečių ordino didžiojo magistro pulko maršui, baronas Heincas fon Hakenbergas į didžiąją buv. Chodkevičių rūmų salę įžengė apsirengęs kryžiuočių apsiaustu bei skrybėle, po kaklu pasikabinęs Ordino familiario kryžių. Šis susitikimas sudomino kelias dešimtis vilniečių, nepabūgusių Perkūno trankymosi ir smarkaus lietaus.

Paskutinį kartą Lietuvos sostinėje ir jos priegose kryžiuočiai, tiesa, karingesniais tikslais, lankėsi maždaug prieš 600 metų. 1390 m. juos pasikvietė Vytautas Didysis, kovojęs prieš Jogailą dėl Lietuvos sosto. Kryžiuočiai Vilnių puolė dar 1394 m. bei paskutinį kartą 1402 m., pakviesti Švitrigailos. Per tuos 600 metų daug kas pakito, įvyko Žalgirio mūšis, buvo sekularizuota Vokiečių ordino valstybė Prūsijoje, neliko Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės, neliko ir Prūsijos, Lietuva nebeturi sienos su Vokietija. Tačiau, kaip ir Lietuva, Vokiečių ordinas pergyveno visus šimtmečių išbandymus, transformavo savo egzistencijos, veiklos formas ir turinį, grįžo prie pirminio pašaukimo. Kaip žinoma, Vokiečių ordinas buvo įkurtas XII a. pabaigoje III kryžiaus žygio į Šv. Žemę metu prie apgulto Akono miesto kaip karitatyvinė vokiečių karių brolija, turėjusi rūpintis sužeistaisiais bei ligoniniais⁵.

Austrijos vyriausybės patarėjas baronas H. fon Hakenbergas, kuris praeytyje buvo žymus austrų diplomatas, ambasadorius, atvedęs Austrijos Respubliką į Europos Sąjungą, apibūdino Vokiečių ordino veiklą XIX ir XX a., pabrėždamas, kad dabar Ordinas nebėra riterių ordinas ir savo esme turi mažai ką bendra su viduramžiais gyvavusiu Ordinu. Svečias apžvelgė Vokiečių ordino dabartinę struktūrą ir pasiūlydė ją gyvybingumu. Anot jo, šiandien Vokiečių ordinui priklauso apie 100 kunigų, kurie daugiausia užsiima sielovada. Ordine yra ir moterų vienuolių šaka – apie 260 seserų, slaugančių ligonius, senelius, vaikus. Maždaug 1000 Vokiečių ordino familiarų – t. y. pasauliečių treti-

ninkų – padeda Ordinui išlaikyti ligonines, prieglaudas, remti kiekvieną žmogų, reikalingą kokios nors paramos⁶. Ordinui priklauso ir daugiausia Vokietijoje gyvenantys garbės riteriai, kurie taip pat aukomis remia labdarinę Vokiečių ordino veiklą. Taip garbės riterių yra daug vokiečių vyskupų, Lichtenšteino kunigaikštis Pranciškus Juozapas. Vienas Vokiečių ordino garbės riterių, paskutiniojo austrų imperatoriaus sūnus, Vengrijos kronprinčas Oto Habsburgas (Otto von Habsburg) pažįstamas ir Lietuvoje, kai jis sovietų ekonominės blokados metais organizavo labdaros siuntą, iki Lenkijos–Lietuvos sienos atlydėta jo sūnaus princo Karlo. Be garbės riterių ir familiarų aukų, Ordinas savo labdarinai veiklai pajamų gauna ir iš likusių savo valdų Austrijoje, Italijoje (Pietų Tirolyje), Belgijoje, Vokietijoje. Paskutiniais metais Ordinas grįžta į Rytų ir Vidurio Europos valstybes arba atsikuria senose vietose (Čekijoje, Slovakijoje, Slovėnijoje). Baltijos valstybėse, pasak barono H. fon Hakenbergo, Vokiečių ordino narių kol kas nėra.

Vokiečių ordino atstovas turėjo atsakyti į visą šūsnį klausimų, kuriais kartais buvo primenama ir skaudi Lietuvos bei Ordino istorijos patirtis, pageidauta, kad Ordinas atsiprašytų už prievartą, kuria buvo vykdomos misijos „pagonių kraštuose“, taip pat ir Lietuvoje, arba būtų tiesiog panaikintas. Baronas H. fon Hakenbergas, atsiprašęs, jog jis nėra istorikas ir negalys diskutuoti tolimos istorijos klausimais, dar kartą priminė, kad po XVI–XIX a. transformacijų iš senojo riterių ordino teliko keli formalūs ženklai, simboliai. Savo veiklos formomis, regulos nuostatomis Vo-

⁵ Pvz., viena naujausių populiarių studijų apie Vokiečių ordino kilmę ir jo transformacijas amžių bėgyje (su temos pagrindinės literatūros sąrašu), žr. *Kowalska Z. Krzyżacy w innym świetle. Od średniowiecza do czasów współczesnych*, Wien-Tarnów 1996.

⁶ Žr., pvz., Mönchtum, Orden, Kloster. Von den Anfängen bis zur Gegenwart. Ein Lexikon, hrsg. v. G. Schwaiger. München, 1994 (2 leidimas), S. 148–155; *Denzler G., Andresen C., Dtv-Wörterbuch der Kirchengeschichte*. München, 1993 (4 leidimas), S. 180–181 ir kt.

kiečių ordinas dabar primena Maltos, arba Joanitų, ordiną, kuris iš karingo riterių ordino taip pat tapo karitatyvine institucija.

Nors austrų ambasadorius dr. Florianas Haugas baiminasi dėl Vokiečių ordino atstovo priėmimo Lietuvoje ir apie jo atvykimą dėl viso pikto informavo Lietuvos Respublikos Vidaus reikalų ministeriją, tačiau pats baronas Heincas fon Hakenbergas pabrėžė, jog čia jaučiasi puikiai, jam labai patinka Vilniaus senamiestis, primenantis Austrijos ir visos katalikiškosios Europos architektūrinę tradiciją, mieste palaikoma ypatinga švara. Baronas sakė rekomenduosis savo tautiečiams aplankyti Lietuvą ir jos sostinę. Pats Vokiečių ordino atstovas buvo Šv. Mišiose Vilniaus arkikatedroje, aplankė Žygimanto Augusto pirmosios žmonos – austrų princesės – Elžbietos Habsburgaitės kapą Karališkajame mauzoliejuje po Šv. Kazimiero koplyčia, Trakų pilį, kurios puikia rekonstrukcija tiesiog žavėjosi, lygindamas ją su ilgamete Ordino sostinės Marienburgo restauracija.

Su Vilniaus paveikslų galerijos vedėju ir tarptautinės parodos „Žalgirio mūšis“ menų programos koordinatoriumi Vytautu Balčiūnu baronas Heincas fon Hakenbergas aptarė Vokiečių ordino bendradarbiavimo su Lietuvos dailės muziejumi galimybę, keičiantis parodomis. Vokiečių ordinas Vienoje, greta Šv. Stepono katedros, turi savo vienuolyną, kuriame reziduoja didysis magistras. Ten saugoma dalis Ordino archyvo, lobynas, paveikslų kolekcija ir kiti meno turtai. Ordino kolekcijos buvo eksponuojamos Belgijoje, Austrijos miestuose (pvz., Zalcburge). Gali būti, kad su Austrijos Respublikos ambasados Lietuvoje pagalba ateityje šie kultūros lobiai kuriam laikui bus atvežti ir į Lietuvą – į Lietuvos dailės muziejų arba į atstatytus Didžiųjų kunigaikščių rūmus Žemutinėje pilyje.

Trečias susitikimų su tarptautinio istorikų pokalbio svečiais vakaras birželio 21 d. įvyko Atviros Lietuvos fondo namuose. Čia paskaitą „Tautinių istoriografijų apie Žalgirio mūšį demitologizavimo problema Lietuvoje, Lenkijoje ir Vokietijoje“ skaitė prof. Svenas Ekdalis⁷, diskusijoje dalyvavo baronas H. fon Hakenbergas, prof. M. Jučas, disidentas V. Petkus ir kt. Prof. S. Ekdalis jau 20 metų dirba Slaptajame Prūsijos valstybės kultūrinio palikimo archyve Berlyne, yra vienas žymiausių Vokiečių ordino istorijos ir šio Ordino santykių su Lietuva bei Lenkija specialistų Europoje⁸. Jo studijos tapo klasikiniais istoriografijos pavyzdžiais, o knyga „Jono Dlugošo ‘Prūsų vėliavos’ Žalgirio mūšio šaltinis“ 1992 m. buvo išversta į lietuvių kalbą. Prof. S. Ekdalis nuopelnai istorijos mokslui aukštai įvertinti Danijoje, Švedijoje, Vokietijoje, JAV, Lenkijoje. Jis turi senus ryšius ir su Lietuvos istorikais, dažnai recenzuoja ir pristato pasauliui prof. M. Jučo, istoriko ir žymaus šaltinių tyrinėtojo R. Jaso bei kitų lietuvių autorių darbus prestižiniuose istorijos mokslo leidiniuose. Prof. S. Ekdalis yra padovanojęs labai vertingą mokslinės literatūros kolekciją Lietuvos Mokslų akademijos bibliotekai, organizavo Vokietijos vyriausybės finansavimą Lietuvoje esantiems Prū-

⁷ Išnašomis ir nuorodomis papildytas šios paskaitos lietuviškas vertimas pavadinimu „Žalgirio mūšio demitologizavimo problema“ paskelbtas, žr. *Ekdahl S. Žalgiris. Šiandienos žvilgsnis. Trys paskaitos Vilniuje, Vilnius 1999*, p. 35–43; vokiškas variantas, žr.: *Ekdahl S. Das Problem der Entmythologisierung der nationalen Geschichtsschreibung über die Schlacht bei Tannenberg // Lietuvių kultūros institutas. Litauisches Kulturinstitut. Suvažiavimo darbai – Jahrestagung 1998. Lampertheim 1999*, S. 147–168.

⁸ Prof. S. Ekdahlis darbu bibliografiją, žr. *Ibid.*, p. 65–71. Rengiant šią apžvalgą spaudai, dvi minėtos S. Ekdahlis paskaitos Lietuvių kultūros instituto direktoriaus dr. Vinco Bartusevičiaus rūpesčiu buvo paskelbtos ir vokiečių kalba, žr. Lietuvių kultūros institutas. Litauisches Kulturinstitut. Suvažiavimo darbai – Jahrestagung 1998, Lampertheim 1999, S. 146–180.

sijos dokumentams restauruoti, nuolat globoja lietuvių istorikus, pastaruoju metu dažnai apsilankančius Berlyne, dalyvauja Lietuvos Respublikos ambasados atstovybės Berlyne darbuose, pagal susitarimą su Vilniaus universiteto Istorijos fakulteto dekanu dr. A. Bumblausku renka unikalią Lietuvos istorijos ikonografinę medžiagą Vakarų Europos archyvuose ir bibliotekose. Kartu su prof. Klausu Cernaku (Zernack) jis padėjo išsikvototi tarptautinį pripažinimą Klaipėdos universiteto Vakarų Lietuvos ir Rytų Prūsijos istorijos tyrimų institutui. Prof. S. Ekdalio darbuose nuolat skiriamas išskirtinis dėmesys senosios Lietuvos valstybės istorijai. Jo, kaip neutralaus, nesuinteresuoto, objektyvaus ir autoritetingo mokslininko, originalios mintys, palankios Lietuvai, padeda įtvirtinti lietuvių istoriografijos tezes Vakarų Europoje, kuri į Lietuvos istoriją vis dar dažniausiai žvelgia per lenkų istorikų suformuotas schemas.

Paskaitoje Atviros Lietuvos fondo namuose prof. S. Ekdalis aptarė mitų funkcionavimo skirtingomis aplinkybėmis įvairiose tautose ir valstybėse mechanizmus, mitų teigiamus ir neigiamus ypatumus, pateikė savo tėvynės Švedijos pavyzdžių. Vėliau profesorius detaliau apsistojo ties Žalgirio mitais visų pirma lenkų ir lietuvių istorinėje sąmonėje. Prof. S. Ekdalio nuomone, lenkai, pasidavę J. Dlugošo įtakai, pernelyg sumenkina lietuvių vaidmenį Žalgirio mūšyje. Karalius Jogaila, anot profesoriaus, taip pat tikrai nebuvo toks pasyvus ir dievobaimingas, kaip jį vaizduoja minėtasis lenkų kronikininkas. Neigiamas lietuvių požiūris į Jogailos vaidmenį Žalgirio mūšyje, pasak profesoriaus Sveno Ekdalio, turi gilius šaknis, siekiančias bent jau XVI a. (pvz., „Lietuvos Metraščio“ arba „Bychovco kronikos“ teiginiai), ir yra visiškai pagrįstas, nes Jogaila iš tikrųjų neparėmė lietuvių dalinių Žalgiryje, o stengėsi išsaugoti kuo daugiau lenkų

karių. Todėl, atrodytų, teigiamas lenkų laimėjimas Žalgirio kautynėse, kai žuvo mažai lenkų karių, anot profesoriaus, atsisuka prieš pačius lenkus – vadinasi, didžiausią mūšio naštą nešė lietuviai: jie pirmieji stojo į mūšį, patyrė skaudžių netekčių, jų manevras nulėmė kautynių pergalę. Todėl ir „Lietuvos Metraščio“ teiginys, jog lenkai tik stebėjo kaip lietuviai laimėjo mūšį, pasak prof. S. Ekdalio, turi realų pagrindą, nes didelė lenkų pulkų dalis iš tikrųjų mūšyje net nedalyvavo – tai patvirtina ne vienas to meto šaltinis.

Prof. S. Ekdalis paskaitos pabaigoje pareiškė, jog jis nenorįs būti nei teisėju, nei istoriografinių prieštaravimų glaistytoju – jam svarbu nustatyti tiesą, o nuomonių artinimas kompromisais, anot jo, yra teigiamas tik politine tautų sugyvenimo prasme, tačiau žalingas mokslui. Mitai taip pat *a priori* nėra kažkas smerktina ar vien negatyvu, nes tautos ir valstybės išbandymų metais jie tarnauja konsolidacijai ir padeda atsispirti pavergėjams. Todėl, profesoriaus Sveno Ekdalio nuomone, ir, pavyzdžiui, Didžiųjų kunigaikščių rūmų, kaip šimtamečio Lietuvos valstybingumo ir tautos kūrybinių galių simbolio, atstatymo Vilniuje iniciatyva yra sveikintinas ir džiugus žingsnis, nors ir pareikalaujantis nemažų finansinių išteklių.

Taigi tris birželio dienas (19–21 d.) vykusiuose susitikimuose ir diskusijose keli šimtai vilniečių ir sostinės svečių turėjo puikią progą susipažinti su įvairiausiais požiūriais į Žalgirio mūšio problematiką, papildyti ir pakoreguoti savo žinias, pajusti lietuvių istorikų darbų vertę Europos mokslo raidos kontekste, susipažinti su įdomiais svečiais, jų darbais, atstovaujamy struktūrų veikla iš naujo, susipažinti su po Žalgirio nežlugusiu Vokiečių ordinu. Lenkų nacionaline relikvija laikomo J. Mateikos (1838–1893) paveikslu „Žalgirio mūšis“ (1878 m.) eks-

ponavimas tarptautinėje parodoje Vilniuje inspiravo ne tik išpūdingus istorikų susitikimus, įvairius kultūrinius vakarus, bet ir visą ciklą naujų pažintinių „Būtovės slėpinių“ laidų.

Abi prof. Sveno Ekdalio paskaitos, skaitytos Vilniuje birželio 19 ir 21 d., leidyklos „Baltos lankos“ vadovo Sauliaus Žuko ir vyriausiojo redaktoriaus Mariaus Daškaus dėka jau rugsėjo pradžioje labai operatyviai buvo paskelbtos atskira knygele⁹. Be šių dviejų paskaitų straipsnių, rinkinyje yra ir trečioji, kurią prof. S. Ekdalis 1998 m. skaitė Vilniaus universiteto Istorijos fakultete: „Vokiečių ordino karo žirgai Prūsijoje“, taip pat trumpa mokslinė Profesoriaus biografija ir jo publikacijų bibliografija.

Beje, liepos 6-osios – Valstybės dienos proga už nuopelnus Lietuvos mokslui ir jo propagavimą užsienyje profesoriai „žalgiriečiai“ Svenas Ekdalis bei Mečislovas Jučas J.E. Lietuvos Respublikos Prezidento Valdo Adamkaus buvo apdovanoti Didžiojo Lietuvos kunigaikščio Gedimino ordinais.

⁹ Ekdahl S., Žalgiris. Šiandienos žvilgsnis. Trys paskaitos Vilniuje. Sudarė V. Dolinskas. Vilnius: Baltos lankos, 1999. P. 71 p.

Tarptautinė paroda „Žalgirio mūšis“, kurios pagrindinis ekspozicinis akcentas – J. Mateikos batalinės tapybos šedevras ir parodos menų programa ne tik į Taikomosios dailės, bet ir į kitus Vilniaus muziejus, koncertų sales ir kitus kultūros centrus nuo balandžio 14 d., kai paroda buvo iškilmingai atidaryta Lietuvos ir Lenkijos prezidentų V. Adamkaus ir A. Kwaśniewskio (Kwaśniewski), iki uždarymo rugsėjo 10 d. sutraukė beveik 200 tūkst. lankytojų. Tokiu dėmesiu iki šiol negalėjo pasigirti nė vienas Lietuvos muziejus. Žiniasklaidos dėmesio nestokojusi paroda neabejotinai prisidėjo prie pilietinio auklėjimo, objektyviais faktais paremtos istorinės sąmonės stiprinimo, lemtingai formavo kultūrinę edukacinę 1999 m. vasaros Vilniaus atmosferą. Ši tarptautinė paroda – tai tik pirmas didelių tarptautinių Lietuvos dailės muziejaus projektų žingsnis, kuris jau šių metų pabaigoje bus palydėtas epochinės reikšmės monumentalioji paroda „Krikščionybė Lietuvos mene“ su pagrindiniu jos akcentu – unikalia Vilniaus katedros lobyno ekspozicija, o kitų metų pradžioje – tarptautine paroda „Vilniaus klasicizmas“, Vilniaus paveikslų galerijos rūmuose rengiama kartu su partneriais iš Lenkijos nacionalinio muziejaus Varšuvoje.